

Fénixové českých zámků

*Příběhy neobyčejných lidí, kteří dokázali obnovit
chátrající dědictví našich předků*

————— Petr Janoch —————

FRAGMENT

Fénixové českých zámků

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz
www.albatrosmedia.cz

Petr Janoch
Fénixové českých zámků – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2017

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA a.s.

Fénixové českých zámků

Fénixové českých zámků

*Příběhy neobyčejných lidí, kteří dokázali obnovit
chátrající dědictví našich předků*

Petr Janoch

PŘEDMLUVA

Do 20. století vstoupily zámky v Čechách a na Moravě celkem poklidně. I když se některé objekty přesunuly do rukou velkých podnikatelů nebo umělců, tradiční majitelé zámků, šlechta, dosud drželi pevně své privilegované postavení. Téměř nic nevarovalo před událostmi, které zakrátko nastaly.

Velká válka, jež byla teprve po několika desítkách let zpětně nazvána první světovou, rozbila ve svém výsledku nejen několik velkých monarchií, ale také hluboce zasáhla šlechtický stav. Evropa se proměnila k nepoznání. V Československu, první středoevropské demokracii, bylo užívání šlechtických titulů zakázáno a také vstoupil v platnost zákon o pozemkové reformě. Ten v novém státě významně ztenčil pozemkové držení šlechty i katolické církve. Řada zámků následkem reformy změnila své majitele, neboť ti je nadále nemohli z ekonomických důvodů vlastnit.

Se vznikem Protektorátu ztratila své zámky další, tentokrát Němcům nepohodlná, část majitelů. Nacisty naštěstí za několik let odvál čas. Sovětský vítr s sebou ale přinesl komunistický režim. Nové zákony zlikvidovaly zakrátko to, co ještě z privilegií šlechty zbývalo. A druhá pozemková reforma odebrala šlechtě nejen zbytky pozemkového vlastnictví, ale také zámky a ostatní majetek. Stovky zámků tak během několika málo let změnila majitele. Stal se jím „lidově-demokratický stát“.

Co s nabytým vlastnictvím? Z většiny zabavených zámků se svázal mobiliář do určitých objektů, na vybrané zámky nebo jinam, leccos se rozkradlo, leccos se zničilo, řada levnějších věcí se prodala v dražbách. Do zámeckých interiérů vstoupili obránci vlasti, zvířata, skladníci, učni, důchodci, zemědělci, chovanci polepšoven, alkoholici, horníci, rekreanti. Tady jednou v noci vyházeli opilí účastníci plesu kusy nábytku z okna paláce; tamhle zas byl zřízen zámecký výzkumný ústav chovu prasat; onde pak pohotovým přepažením štukového stropu v sále vzniklo hned několik potřebných kancelářů ředitelství. Do jedné kapse se naskládaly pytle s umělými hnojivy, které prosolily zdivo. Do jiné se uskladnily zbraně. Zámecké místnosti, ze kterých se na některých místech staly sklady, byly tak přetíženy, že stropy začaly praskat. Mobiliář se stal občas venkovním – státní správce totiž po zralé úvaze dospěl k názoru, že jej uskladní vyházením. Pálily se písemnosti, nábytek i knihy. Do podzemí, do sklepů, na podlahy a na stěny se lila a stříkala betonová směs. Některé zámky se dokonce „odpamátily“, aby se na ně mohly vystavit demoliční výměry. Takové pak byly řízeně demolovány a srovnávány buldozery se zemí.

Jen asi 150 objektů bylo otevřeno veřejnosti. Na nich však byla zpřístupněna pouze malá část areálu. Návštěvníci mohli skoro na každém z nich vidět zanedbané dvory plné rostoucích kopřiv, hromad kamení a rozpadajících se částí zařízení. Tento neutěšený stav trval desítky let, velkou část neklidného století.

Přišla devadesátá léta, doba restitucí. Jen malá část potomků majitelů si zažádala o navrácení „svého“ zámku. Přitom ne všichni byli úspěšní.

Výše uvedenými událostmi byl poznamenán ve větší či menší míře osud každého zámku v Československu. Tato kniha sleduje osudy deseti zámků, které prošly spleťtými událostmi a povstaly jako bájný pták fénix z popela, ze stavu technické i právní neutěšenosti. Zanedbané budovy, leckde i v podobě ruin, se dočkaly po dlouhých desetiletích nových majitelů, kteří se je rozhodli zachránit.

Tato kniha popisuje časově, psychicky i finančně náročný boj nových majitelů o obnovu jejich zámků. Je to optimistická kniha. Ačkoliv mnohý zámek u nás na svého dobrodince dosud čeká, na uvedených případech můžeme sledovat cesty směřující k příjemnému konci. I když o žádném konci vlastně nemůžeme hovořit. Zámek se znovu narodil a může nyní dobře sloužit svému účelu, třebaže často notně pozměněnému. Pro něj to je jen další etapa z jeho dlouhého života.

Zalistujte a začtěte se do příběhů „fénixových zámků“. Kniha jistě probudí vaši zvědavost a chuť některý ze zámků navštívit. Ne všechny jsou přístupné i uvnitř, na všechny se lze však podívat, obhlédnout okolí a udělat si vlastní úsudek. Pěkné čtení!

Karel Březina

ÚVOD

Když dva šedé stíny dorazily na místo, slunce stálo na horizontu a okolní krajina se zvolna nořila do tmy. Opryskaná fasáda zámku s vytlučeními okny se před nimi temně zvedala jako melancholická opona, avšak poslední patro a střecha s malou věžičkou se stále ještě topily v posledních slunečních paprscích toho dne.

Přicházející stíny přivítalo ticho a klid, nerušené ničím než jejich opatrnými kroky ve vyschlé trávě. Ani pták nezaspíval, vítr nezašavelil. Přesto se mladší z dvojice plaše rozhlédl kolem, a byl nesmírně rád, že jeho starší bratr byl s ním. Přeci jen neutěšené kulisy rozpadajícího se zámku i zebrácké okolí, připomínající spíše rumiště než někdejší anglický park, působily temným poklidem. Ale byli tu dobrovolně a v podstatě jen kvůli němu. Tuhle výpravu si vymyslel sám a starší bratr ji pouze pozměnil na mrazivou stezku odvahy.

Rychle přeběhli volné prostranství a tiše vklouzli do zčernalého stínu půlkruhového arkýře, podpíraného dvěma pískovcovými sloupy. Kdysi zelené vstupní dveře byly pochopitelně zavřené, ale stačil kratičký záblesk světla baterky, a bylo jasné, že obě dveřní křídla drží u sebe jen díky zpuchřelému provázku. Masivní visací zámek na rezavé petlici pouze budil dojem nedobytnosti. Najít na zemi nějaký střepek bylo dilem okamžiku, stačilo jím párkrát přejet po provázku a mohli vstoupit do budovy.

Přivítal je pach tlejícího dřeva, prachu a vlhké omítky. Hned za dveřmi stoupalo do prvního patra dřevěné schodiště s masivní balustrádou a vábilo je k sobě. Kluci však odolali a místo toho začali s prohlídkou spodního patra. Chtěli co nejvíce využít zbytků světla, rychle se vytrácejícího z každého rohu. I to však stačilo, aby stihli projít těch několik přízemních místnosti. Všude je čekala zapomenutá neutěšenost, zmar a pozvolný zánik: holé stěny s prasklinami, opadaná omítka, místo prkenných podlah jen udusaná hlína, střepek a všude se povalující stránky, vytržené ze starých knih. V jedné boční místnosti se ve světle baterky na okamžik zaskvěla barevná stropní freska s baculatými cherubíny na obláčkách. Pak se malba opět ponořila do černého ticha. Nejspíš zámecká kaple, oltář připomínal už jen tmavý obdélník u jedné zdi.

Po přízemí přišlo na řadu horní patro, kam je zavedlo rozvrzané schodiště, v polovině přerušené malým odpočívadlem a vysklenými dveřmi vedoucími do půlkruhového arkýře. Prázdnými okenními rámy profukoval podvečerní vánek s vůní luk, a jen takřka nedotčená barva a mosazné kličky propůjčovali místu dojem, že poslední majitel odešel teprve včera. Tentýž dojem budila i podlaha s dvojbarevnými dřevěnými parketami, seskládanými do hvězdovitého obrazce. Mladšího z příchozích místo fascinovalo, vábilo a zároveň zanechávalo chladné doteky mrazení v zádech.

Hned vedle arkýře se nacházely vstupní dveře do hlavního sálu. Do čtverců vyskládaná parketová podlaha se ještě místy matně leskla zbytky lakování, u oken stále visely těžké závě-

sy z červeného brokátu, ze zdi napravo vyrůstala černá tlama masivní křbové římsy z bílého mramoru a téměř ve středu místnosti stál malý empírový stolek. Paprsky narůžovělého světla dávaly místnosti pohádkový nádech. Ano, tam někde za zavřenými dveřmi musí čekat spící princezna a její komorné! V myslí se jim bezděčně vybavila pohádka o Šípkové Růžence.

Mladší z dvojice mlčky přistoupil k stolku s intarzovanou deskou a se zatajeným dechem vysunul šuplík. Na dně ležel uschlý květinový věneček. V tu chvíli nebylo obtížné si představit atmosféru z dob dávno minulých: urozené dámy s pastelově barevnými šaty, krajkami a volány, přibližující karetní hře či pasiánsu vážně se tvářících pánů. Teplota a praskot hořících polen, vycházející z krbu, a celý prostor vyplněn jemnými tóny spinetu...

O deset let později bylo všechno jinak. Sice jsem tam byl opět se starším bratrem, ale tentokrát mě stíny tolik neděsily a vstupní dveře zely zcela dokořán otevřené, přestože jsme je za sebou kdysi opět svázali provázkem. Dřevěnou balustrádu na schodišti kdosi serval do poslední třísky, hvězdovitě seskládané parkety v půlkruhovém arkýři vytrhala zatékající voda, brokátové závěsy v hlavním sále byly pryč, stejně jako empírový stolek i s věnečkem, a v místě křbové římsy zela jen vykotlaná díra. Strop sálu se probořil, padající trámy rozdrtily parkety a dešťová voda po nich čile stékala do všech škvír a děr. Zmizelo téměř vše, včetně zaprášeného dětského kočárku na půdě, otočeného tak, že do něj nebylo vidět. Vyvolával ve mně přímo hororové představy – nezapomněl v něm někdo něco, někoho?

A přesto v těch prázdných, bezútěšných a rozpadajících se zdech zůstalo něco, co nebylo možné nahmatat, ani popsat slovy. Ale bylo to všudypřítomné, sice pomalu vyprchávající, avšak stále ještě dost podmanivé a silné na to, aby to o rok později oslovilo manželský pár, který se rozhlížel po objektu vhodném pro jejich podnikání a relaxaci.

S novými majiteli začala nová etapa jednoho rozpadajícího se zámku. Pomalu, plaše a nejistě povstával v průběhu let doslova z troskek, aby dnes opět zářil ve své nesražené kráse a noblese. Sice se do něj již nevrátily zaslé časy urozených dam a pánů, ale zato žije jiným, novým životem. Z larvy se stane motýl, z této ruiny zase vyrostl balónový zámek, který svým geniem loci utkvívá v mnohých vzpomínkách i srdcích. Peníze vložené do jeho opravy se patrně nikdy nevrátí, ale to majitelům nedělá velké vrásky. Litují jen napáchaných škod, které nelze vzít zpět. Přesto se jim podařilo završit koloběh stvoření, zániku a dalšího stvoření, dopsat jednu kapitolu z dlouhého příběhu jednoho zámeckého sídla.

*Rád bych na tomto místě co nejsrdečněji poděkoval těm,
bez nichž by tato kniha nikdy nespátřila světlo světa:
Všem majitelům i správcům fénixových zámků, kteří mi
věnovali svůj čas a vyprávěli mi příběhy nového zrození
jedné zdevastované památky; paní Karolině Myškové
z nakladatelství Fragment, která se ujala mého snu
a s jistotou profesionála jej dotáhla do tištěné podoby;
mé manželce Lence Janochové za první čtení a následné
korektury, jakož i za trpělivost s mými múzami
a morální podporu mé maličkosti; rodinnému příteli
Karlovi Březinovi za podnětné tipy na některé fénixové
zámky a ochotné napsání předmluvy; jakož i všem,
kdo mají pochopení pro mé sny a touhy, a stojí
při mně na cestě za jejich uskutečňováním.*

Petr Janoch

zámek Barchov

ve znamení řepkového květu

Nevelká obec Barchov v Královéhradeckém kraji, 8 kilometrů jihovýchodně od Nového Bydžova, se v roce 1775 ocitla ve středu rozsáhlého selského povstání, které bylo krvavě potlačeno v nechvalně proslulé bitvě u Chlumce. Spisovatel Václav Kaplický tento nerovný boj proti vrchnosti poutavě vylíčil v románu Smršť, jehož děj zasadil z velké části právě na barchovský zámek. Chybělo málo a zdejší sídlo dopadlo stejně špatně jako zoufalí sedláci.

V roce 1999, krátce po své svatbě, navštívili manželé Daniela a Jaroslav Součkovi Barchov, kde si od rozpadlého plotu prohlíželi tamní chátrající zámek. Bylo to obyčejné zastavení, neplánovaný výlet, které člověk zažívá dennodenně. Avšak cesty osudu jsou nevyzpytatelné. Jako by si vybíral konkrétní lidi i místa a po rozličných stezkách je v nečekaných souvislostech sváděl dohromady, aby pak mezi nimi vytvořil

V mistrně provedené fresce byly použity pigmenty smaltu, azuritu, ultramarínu, lapis lazuli, zelené hlinky a okru.

velmi silné pouto. Od onoho výletu uplynulo deset let, když se Jaroslav Souček rozhodnul rozšířit polnosti zděděné po předcích, na kterých hospodařil. Za tím účelem koupil sto hektarů polí, k nimž patřil i barchovský zámek s velkým parkem a hospodářskými budovami. Nyní vyvstala otázka: co se zchátralou budovou, vyžadující značné finanční prostředky? Manželé Součkovi se nakonec rozhodli dát zámku novou šanci.

Tak začalo několikaleté martyrium boj o přežití jedné z nejvýznamnějších barokních památek Královéhradeckého kraje. Dosud sice není hotovo, avšak nejhroší období v historii barchovského sídla je již naštěstí minulostí.

Post krajského hejtmana byl od nepaměti úřadem nejen váženým, ale také reprezentativním. To už si v osmnáctém století uvědomoval i baron Kryštof Norbert Voračický z Paběnic, tehdejší hejtman Hradeckého kraje. Za tím účelem si nechal doslova na zelené louce vystavět moderní třípatrovou barokní rezidenci s kaplí, dostatečně odpovídající jeho vysokému postavení. Jméno autora není známo, avšak je možné jej hledat v okruhu stavitelů pracujících pro význačné barokní architekty Jana Blažeje Santini-Aichela nebo Františka Maxmiliána Kaňku. Styl i kvalita provedení tomu odpovídají.

Baron si svůj reprezentativní zámek bohužel neužil dlouho. Topil se v dlužích, a tak v roce 1738, pouhých pět let po své dostavbě, přešel barchovský statek do rukou baronovy největší věřitelky Anny Josefy Liebsteinské z Kolowrat. Ta jej o deset let později prodala, čímž předznamenala další osudy zámku: majitelé se neustále střídali, zámek i s polnostmi kupovali a zase prodávali dál.

V kolotoči stále se měnících majitelů po sobě jedinou výraznou stopu zanechala hrabata z rodu Kinských. Ti provedli neoklasicistní přestavbu a dokonce se zasloužili o nový oltář pro zámeckou kapli. Jde o dílo pražského raně barokního dvorního sochaře Jeronýma

Někdejší honosná rezidence se během několika desítek let proměnila v ruinu s narušenou statikou.

Kohla, které se původně nacházelo v pražském Chrámu sv. Víta a do Barchova bylo převezeno v 60. letech 19. století. Zde dnes čeká po restaurátorském zásahu na opětovné sestavení a nové vysvěcení.

Po Kinských následovalo dalších šest majitelů, než v roce 1919 zámek zakoupila rodina Pickových. Ta jej nechala opravit a z části vybavit novým mobiliářem. Bohužel ani oni si zámek neužívali příliš dlouho: na konci roku 1948 jim byl znárodněn a předán do rukou Státních statků.

Vlastníci z řad lidu hospodařili, jak bylo tehdy zvykem: rozsáhlé hospodářské pozemky byly rozparcelovány a v zámeckých místnostech se ubytovali sezónní zaměstnanci, kteří se v zimě neostýchali rozebírat dřevěné parkety na otop, demolovat mobiliář nebo dokonce odřezávat masivní trámy z krovu.

Zdá se to neuvěřitelné, ale i po takovém zacházení (nebo možná právě proto) byl barchovský zámek prohlášen za kulturní památku. Nicméně při památkovém ohledání budovy v roce 1964 zděšení památkáři shledali, že tato oficiální ochrana nemá na stav památky příliš valný dopad: vodoinstalace byla zamrzlá, v přízemí byla na zdech metr vysoká plíseň a v neužívaných místnostech se povalovaly trosky mobiliáře. Když požadovali okamžitou nápravu, ředitelství Státních statků se nechalo slyšet, že o budovu nemá zájem a opravovat ji rozhodně nebude. Později patová situace dospěla dokonce tak daleko, že se vážně uvažovalo o vyjmutí zámku ze seznamu památek a jeho následné demolici.

*Zdá se to neuvěřitelné, ale i po takovém zacházení
(nebo možná právě proto) byl barchovský zámek
prohlášen za kulturní památku.*

K bourání naštěstí nedošlo – to byla ovšem jediná dobrá zpráva. Jinak noční měra historické budovy pokračovala dál. Zámek dostal do užívání Okresní archiv, který si pro své potřeby adaptoval třetí patro a zaplnil jej tunami starých písemností. V osmde-

Stropy horního patra musely být strženy i s krovem.

Do kaple se vrátí kopie barokních obrazů Petra Brandla.

Paní Danielu Součkovou potkávám na kraji zámeckého parku u rozestavených plotových sloupů s pískovcovou podezdívkou. Je sice konec října, ale slunce svítící na modré obloze kouzlí hezký podzim. Na půlce jižní strany parku již sloupy stojí, na dalších se pracuje. Zbylé strany jsou zatím v původním stavu – zdívo bez omítky, polorozpadlé, povážlivě nahnuté a zcela bez dřevěných plotových planěk.

„Každý sloup musíme rozebrat cihlu po cihle, podezdívku dát bokem a pak je všechny na novém betonovém základu znovu postavit,“ vysvětluje paní Součková a jedním pohledem přejíždí dílo hotové i to ještě zbývajících. „Sloupů je celkem sedmdesát a všechny se musí udělat takhle. Nedovedete si představit, kolik je to práce.“

sátých letech pak byla vykradena kaple, v jejíž zákristii si zdejší myslivecké sdružení udělalo záchody.

Poslední ránu zasadila zdemolovanému zámku restituční údajných potomků rodiny Pickových. Ta podle právníků neproběhla správně, takže si zámecký areál musel přetrpět několik dalších krušných let. Kaple byla opět vykradena, přičemž z oltáře zmizely rokokové lavice a postranní sochy sv. Šebestiána a sv. Rocha. Jednatelka restituentů, paní Myslivečková, prodala lesy patřící k zámku, a dokonce nechala ze sloupů kolem parku strhnout masivní pískovcové hlavice a spolu s dalšími kamenickými prvky je prodala do zahraničí.

Nakonec se zámek dostal k italským majitelům a od nich jej po několika letech koupili jeho dnešní vlastníci – manželé Součkovi. To už byl z někdejší honosné rezidence jen holý a zničený skelet s narušenou statikou. O sousedních hospodářských budovách a přilehlém parku ani nemluvě.

Na špatném stavu sloupů se krom kořenů stromů podepsaly povětrnostní podmínky. Zkázu pak uspíšilo již zmíněné odstranění pískovcových hlavic. Dát je všechny zase do původního stavu se snad podaří do konce příštího roku.

Zdá se, že paní Součková má celkový koncept obnovy zámku promyšlený do posledního detailu.

Jižní průčelí zámku, otočené směrem do zahrady, kde stojíme, bylo neznámým stavitelem pojato jako čelní, dominantní. „Od vchodových dveří povede cestička kolem fontánky, pokračovat bude přes park a vysázené květinové záhony. Po pravé straně zámku bude v parku jezírko,“ ukazuje mi paní Součková své vize do budoucna. „Stejná cestička povede také kolem zámku, tak jako před dvěma sty padesáti lety. Přesně jak to ve svém románu popisuje Václav Kaplický,“ dělí se o svou knižní inspiraci. Zatím tu však kromě stromů není nic než tráva a podzimem shozené listy.

Zdá se, že paní Součková má celkový koncept obnovy zámku promyšlený do posledního detailu. Jak se mi ale později svěří, jsou za tím bezesné noci dumání a přemýšlení, co a jak by se mohlo ještě udělat, vylepšit, dotáhnout k dokonalosti. Kde zjistit podobu ztracených dveří do kaple, když se nezachovala jediná fotografie, nákres, nic? Jak udělat repliky prodaných pískovcových hlavic a zároveň se finančně nezruinovat, když za jednu chtějí kameníci 50 tisíc? Jedna otázka palčivější než druhá.

Východisko našla paní Součková ve zlaté střední cestě: do kaple přijde replika dobových dveří od nich ze statku; hlavice plotových sloupů budou pískovcové, ale menší a lehčí, tudíž o něco levnější. Je to cesta kompromisů, ústupků, ale rozhodně nijak nesnižuje historickou hodnotu stavby.

„Synovec pracuje pro jeden pražský aukční dům, takže když se objeví něco zajímavého, co by se hodilo k nám do zámku, dá mi

Původní bohatě tvarovaná štuková zrcadla byla nahrazena věrnými replikami.

Příprava konstrukce nové zvoničky před osazením na krov.

vědět,“ říká paní Součková. Touto cestou se jí podařilo získat již několik barokních uměleckých předmětů, které budou zdobit kapli, oltář i park. Cílem manželů Součkových je obnovit budovu zámku, včetně dochovaných umělecko-řemeslných prvků, pro příležitostně výstavy. Nebo třeba pořádat aukce starožitností. Kde jinde než v honosné barokní rezidenci?

„V šesti místnostech druhého patra by mohly být v budoucnu výstavní prostory. Co sezóna, to nějaká tematická výstava. Samo-

zřejmostí bude kompletní zabezpečení, včetně kamer,“ říká mi paní Součková.

Nijak brzy to ovšem nebude; i když se podařilo odvést pořádný kus práce, ještě dost jí zbývá. Stavba samotná byla v době příchodu manželů Součkových časovanou bombou, stojící už jen silou vůle – jakmile se do ní jednou sáhlo, začala se hroutit pod rukama. Zámek zachránili, obrazně řečeno, v hodině dvanácté.

Paní Součková má ohledně využití zámku jasno.

Za svou vizí jde pomalu, ale jistě – a s citem.

„Okresní archiv nechal v sedmdesátých letech celé třetí patro vybetonovat, aby uneslo tíhu dovezených archiválií,“ vzpomíná majitelka. „Během třiceti let však váha podlahy narušila statiku budovy natolik, že ta se začala hroutit.“

Podobně špatně na tom byl i krov, ztrouchnivělý tak, že musel jít celý pryč. Nestálo jen vyměnit tašky a pár střešních latí. „Chvilí jsme měli místo stropů jen modrou oblohu a na podlaze igelitové plachty,“ dozvídám se v jedné z místností prvního patra. „Strhli jsme krov a s ním i betonový strop prvního patra. Jinak to nešlo. Původní, značně poškozené štuky jsme přesně zaměřili a zakreslili a pak se podle toho dělaly kopie, protože originály vzaly za své spolu se stropem.“

Ano, strop jako jediný září novotou. Stěny jsou zatím ve zbědovaném stavu, místy pouze s vyškrábanými čtverci restaurátorských sond, které odhalí všechny vrstvy výmalby až na zdivo.